

TV

A kendő levétele

Vásárhelyi Miklós „levantei-ázsiai” jelzővel illeti letartóztatásuk és további fogva tartásuk körülményeit. A néző pedig — ha nem ismerné a dolgok előzményeit és szégyenletes végkifejletét — akár mosolyoghatna is. Hát igen: ott áll néhány magyar férfiú tréningruhában s hasonló házi „neglizséban” egy romániai párttüdülő halljában — velük szemben pedig ugyancsak magyar férfiak állnak, akik azt mondják, hogy előbbieket letartóztatják. A jelenben élő ember egészségesedő logikája számára már ez a környüállás is érthetetlen. Hogyan kerülnek magyar belügyi tiszték egy másik országba így, hivatalosan, s főként, miképpen lehetséges, hogy egy másik állam felségterületén — senkitől sem korlátozva — ők „foganatosítanak” intézkedést. Az pedig végképp „kacagató”, ahogyan a frissen letartóztatottakat megragadják, és a konspiráció (?) követelményeinek eleget téve bekötött szemmel szállítják ezekücciójuk újabb állomására, a haza földjére. Az embernek zsenge kamaszkora jut az eszébe, amidőn az akkor még létező grundokon katonásdít játszott, s amidőn tudatosan helyezte magát valótlan szituációba. E játékba ugyan bele lehetett feledkezni, de a játék naponta befejeződött. Az a színjáték, amelyben Vásárhelyi Miklósrá (is) a gonosztevő szerepét osztották, sajnos nem ért véget a lenyugvó azt napi nappal. Jó három évtizedig elfelejtette az ügyelő lecsengetni az előadást, a „gonosztevőket” valóságosan is bitóra küldték, jobb esetben börtönbe hosszabb-rövidebb

ideig (büntetett előéletük el-kísérte őket, hozzátartozóikat és leszármazottaikat is következetesen), és azt a bizonyos elsötétítő kendőt is csak néhány hónapja vették le — mindannyiunk szeméről. Még nem látunk mindent tisztán, a vakság hosszú ideje megtette hatását.

Ember Judit dokumentumfilmje, a *Menedékjog*, amelyet a televízió az elmúlt héten három estén át sugárzott, látásunk visszatérésében segít. A rendezőnő erkölcsi kiállását és szolgálatát aligha értékelhetjük eléggé. Ő és stábjja a jövőnek dolgozott, hosszú ideig a legkisebb reménye nélkül a szalagra rögzített emlékeknek nyilvánosságra jutásának. Aztán előbb a leírt szöveg könyv alakjában láthatott napvilágot, korlátozott nyilvánosságot kapott félig-meddig zárt körű mozikban a film is, végül — egyértelműen politikai döntés eredményeként — a legnagyobb hazai nyilvánosság lehetőségét kapta meg: a televíziós sugárzását.

A film műfajához igazodva rögzítsük mi is, minden kommentár nélkül: a *Menedékjog* tizenegy órás dokumentumfolyam, kilenc beszélgetést tartalmaz, amelyekből megtudjuk, mi történt 1956—1958 között a Nagy Imre nevével illetett csoport Romániába internált tagjaival. Név szerint a következők szólnak meg benne: Bácskai Vera (Tánczos Gábor özvegye), dr. Szilágyi Józsefné, dr. Donáth Ferencné, Vas Zoltánné, Lukács György (ő csak hangszalagról, Vezér Erzsébet és Eörsi István által meginterjúvolva), Haraszti Sándorné, dr. Újhelyi Szilárd

és dr. Haraszti Mária, Vásárhelyi Miklósné, Vásárhelyi Miklós. A film a *Balázs Béla Stúdióban* készült, *Fék György* hangmérnök, *Kulics Agnes* vágó, *Kardos Tamás* és *Rusnyák Sándor* gyártásvezető, valamint *Mertz Loránd* operatőr közreműködésével.

A *Menedékjog* nem vonható szabályos filmkritikai vizsgálódás alá. Annál formailag egyszerűbb (a dokumentum műfajának megszokott filmes hiányszókat kellei ügyszólván hiányoznak belőle, szinte kizárólag az elbeszélőt mutatja a kamera), gondolatilag pedig jóval tágasabb. Amiként egy bírósági tárgyalás tanúvallomásai sem vizsgálandók esztétikai-szóhasználati-szerkesztési milyenségük szerint, hanem csakis az igazságtartalmuk alapján. Csakis a bennük feltárt tények az érdekesek és fontosak, meg a belőlük levonható következtetések. Ilyen szempontból közelíthetünk a *Menedékjoghoz*, és a belőle megismerteket történelmi lecke-ként szükséges továbbgondolnunk.

Ezzel a megjegyzéssel semmiképpen sem ahhoz a véleményhez szeretnék csatlakozni, amely már az első napi televíziós sugárzás után is hallható volt, hogy ugyanis a film, hosszadalmassága miatt, ügyszólván nézhetetlen. Itt a józan tárgyilagosság megkívánja a következők rögzítését. A társadalom egy jóval kisebb, aktívabon politizáló és olvasó része számára — minthogy a *Menedékjogot* könyvben, a Nagy Imre-csoport sorsát egyéb publikációkból is alaposabban megismerhette — nyilvánvaló ismétlésnek tűnhetett

fel a film vetítése. A nem beavatottak jóval nagyobb többségére azonban, amelynek jószereivel egyetlen tájékozódási forrása a televízió, nyilvánvalóan az újdonság erejével, megrázóan hatott a *Menedékjog*. Ezt a hatást legfeljebb a sugárzás teljességgel elfogadhatatlan módja árnyékolta be. Nem tudok ésszerű magyarázatot találni arra, hogy éppen egy ilyen filmet miért kellett három napba beszorítva, az éjszakába nyúlóan, a néző fizikai állóképességét lehetetlen próbának alávetve a képernyőre vinni. Ha Brinkmann professzor és hasonszórú társai adagolva kerülhetnek képernyőre „üzeneteikkel”, miért nem tisztelhető meg a hazai közönség azzal, hogy a valóban fontos üzenetek az öt megillető adagolásban és józan időpontban jussanak előbe. Mondjuk, kilenc estén át a kilenc beszélgetés. A „tömény” vetítésre persze éppen most, a temetés előestéjén, bizonyára van elfogadható politikai magyarázat. De a jövőt illetően ezen a gyakorlaton nyilvánvalóan változtatni kell, nehogy a jó szándék az ellenkező hatást váltsa ki. Már csak azért is, mert a belátható jövőben sok *Menedékjog*-szerű tényfeltáró dokumentum kerül majd a televíziós nyilvánosság elé. Hiszen a *Menedékjog* is félig készült csak el a jelenlegi részeivel — szükségszerűnek és jogosnak látszik, hogy egyszer, de nem a beláthatatlan jövőben, az akkor a másik oldalon állók is elmondják azt, ahogyan ők éltek meg és át a történelmet.

Abban a reményben mondom mindezt, hogy több *Menedékjog* készítésére ne legyen oka magyar filmesnek soha.

Tripolszky László